

Розділ 12

Інноваційно-технологічний розвиток країни як основа конкурентної політики у глобальному вимірі

Визначення форм і методів досягнення міжнародної конкурентоспроможності окремих країн, регіональних, політичних та економічних міждержавних утворень, так само як і методів вимірювання конкурентних переваг, набуває сьогодні все більшої актуальності. Цей аналіз використовується в процесі розробки форм і методів державної конкурентної політики, а також при проектуванні державної стратегії довгострокового економічного зростання. Необхідність ретельного врахування аспектів глобальної конкурентоспроможності країни в процесі розробки ефективної державної політики посилюється сучасними процесами формування міжнародних економічних союзів країн, де політика відносного вирівнювання конкурентоспроможності країн-членів має вирішальне значення для підтримання сталості союзу. Для України ці питання також важливі в контексті реалізації курсу на майбутнє входження до Європейського Союзу. Даний кейс побудовано за матеріалами: статті О.Білорус, Ю.Мацейко. Конкурентоспроможність у сучасному глобальному світі (Економічний часопис, 2002, №9); статті А.Куклінського "Стратегічний трикутник: дослідження та розвиток - інновації - економічне зростання" (Економічний часопис, 2002, №6); та останнього випуску міжнародного аналітичного видання "Звіт про глобальну конкурентоспроможність". - Світовий економічний форум, 2002 (The Global Competitiveness Report - 2002. - World Economic Forum).

12.1. Глобальна конкурентоспроможність

Світовий ринок не тільки заохочує конкурентність, а й сприяє її ствердженню. Історичний досвід свідчить про необхідність лібералізації міжнародної торгівлі, тому її активно підтримують ВТО, ОЕСР, НАФТА, ЄС та інші міжнародні інституції. Утім, це зовсім не означає, що Захід виступає за утвердження і зміцнення режиму лібералізації, відкритості й транспарентності у глобальному вимірі. "Третій світ" продовжує перебувати в ситуації, коли на нього фактично не розповсюджується режим лібералізації. А західні ринки залишаються важкодоступними для товарів із країн, що розвиваються. Однак попри це, країни повсякчас вступають у конкурентні відносини, аби підтримати й підвищити свої життєві стандарти.

Конкурентоспроможність це поняття багатофакторне, тому існує чимало різних концепцій, які визначають її сутність. Вони були започатковані вченими досить давно, хоча формально й не мали такої назви. Зокрема, можна посперечатися на теорію Д. Рикардо про порівняльну перевагу, яка, по суті, стала основою сучасної теорії конкурентоспроможності. У цій теорії чільне місце займає концепція створення багатства, яка має прямий стосунок до визначення життєвого стандарту. Відомо, що в будь-якому промислово розвиненому суспільстві первинною виробничою клітиною є підприємства та індивідууми (майстри, фермери та ін.), які виготовляють товари й послуги. Власне держава безпосередньо не бере участі в економічному процесі, хоч і може мати свій виробничий капітал. Вона виступає головним двигуном у визначенні життєвого стандарту країни, оскільки встановлює правила, за якими створюється економічне багатство. Отже, процес утворення багатства можна визначити як чинник, що сприяє підвищенню життєвого стандарту. Цей важливий момент слід обов'язково брати до уваги, коли йдеться про поняття "конкурентоспроможність".

Аналіз економічної літератури показує, що на сьогодні ще не усталилася науково обґрунтована й загальновизнана дефініція "конкурентоспроможності". Серед різних визначень, заслуговує на увагу та, яку дає Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР): конкурентоспроможність це "рівень, якого країна може досягти, за вільних і справедливих умов, виробляючи товари і послуги, що відповідають вимогам міжнародних ринків, і водночас підтримуючи та підвищуючи реальні доходи протягом тривалого часу".

Аналізуючи значення і роль конкурентоспроможності в сучасному світі, необхідно враховувати взаємозв'язок між оточуючим середовищем (обставинами) конкретної країни і процесом створення багатства, а також вплив на нього певних факторів. Дослідники цієї проблематики оперують різними чинниками. Зокрема, "Звіт про глобальну конкурентоспроможність", що видається Світовим економічним форумом у співпраці з Центром міжнародного розвитку при Гарвардському університеті, визначає чотири фактори конкурентоспроможності: економічна діяльність; уря-

дова ефективність; бізнесова ефективність; інфраструктура. Кожний з них має досить велику кількість критеріїв близько 300. Одними з перших прибічників багатофакторного підходу до аналізу конкурентоспроможності були Фармер та Річмен, які визначили чотири сфери конкурентоспроможності: політичну, правову, освітню, соціально-культурну й економічну. Попри складність і проблемність саме комплексний підхід, врешті-решт, став надбанням багатьох дослідників згаданої проблематики.

Класичні економісти, аналізуючи конкурентоспроможність, оперували переважно такими факторами, як земля, капітал, природні ресурси і праця. Однак пізніше науковці зрозуміли, що цих факторів недостатньо для правильної і всебічної оцінки процесів конкуренції. Помітний внесок у розвиток теорії конкурентоспроможності зробили: Й. Шумпетер, який визначив роль і місце підприємництва у процесі розвитку; Петер Друкер, який застосував теорію конкурентоспроможності до менеджменту; Роберт Солоу, який дослідив фактори зростання на прикладі США в період 1948-1982 рр. Заслуга Солоу полягає у виявленні особливого значення технологічних інновацій і зростаючої ролі "ноу-хау" в економіці. Але ключове місце в розвитку теорії конкурентоспроможності належить професорові Гарвардського університету Майклу Портеру, автору низки принципово важливих досліджень з цієї проблематики.

Характерно, що сучасні західні автори особливу увагу приділяють знанням як найважливішому чиннику розвитку конкурентоспроможності. Нині країни оперують не лише товарами й послугами, а й інтелектом. Життєво важливими для конкурентоспроможності є розвинена система освіти й теоретичної підготовки персоналу. Відомо, що економічний прогрес, досягнутий країнами Східної і Південно-Східної Азії, пояснюється не в останню чергу суттєвим поліпшенням освіти, науки й технологій.

Щодо питання технологій слід відзначити, що комп'ютерні системи, телекомунікації, Інтернет відіграють дедалі важливішу роль як у процесах глобалізації, так і конкуренції. З огляду на це істотних змін зазнало поняття "інфраструктура", її традиційні елементи - дороги, поїзди, авто, аеро і морські порти, останнім часом поповнились технологічними складовими. Йдеться про ефективні телекомунікаційні системи, Інтернет можливості, мобільну телефонію, що стали новими технологічними пріоритетами країн, які успішно конкурують в інноваційній сфері.

Серед деяких дослідників існує думка, що конкурують не країни, а підприємства. Звичайно, сьогодні не можна не зважати на те, що головним рушієм конкурентоспроможності є власне підприємства. Однак протягом кількох останніх десятиліть економічна відповідальність урядів зросла такою значною мірою, що нині вже неможливо недооцінювати вплив держави на сучасну економіку. Успіхи підприємств у конкурентній боротьбі істотно залежать від активної роботи держави в напрямі створення сприятливого клімату для їх бізнесу. Конкурентні переваги досягаються, зокрема, завдяки проведенню урядами агресивної заохочувальної політики з використанням таких інструментів, як звільнення від податків на певний час, надання субсидій і т. ін. Усе це має на меті залучення іноземних інвестицій і досить результативно здійснюється країнами з динамічною економікою.

Сучасне глобальне конкурентне середовище є в історичному вимірі безпрецедентно відкритим. Тому фірми різних країн сьогодні мають набагато більший вибір щодо місця їх бізнесової діяльності. Але це породжує проблему економічної політики, яка б сприяла залученню іноземного капіталу в країну. Тому дефініція "конкурентоспроможності" не може виходити тільки із здатності країни бути агресивною на світових ринках (хоча це й наразі відіграє важливу роль) за допомогою експорту і прямих інвестицій. Йдеться про дещо більше - спроможність формувати привабливий образ країни у процесі створення багатства, що також потребує підтримки балансу економічних і соціальних інтересів населення з урахуванням при цьому інституційної системи цінностей і традицій конкретної країни.

12.2. Оцінка загального індексу конкурентоспроможності країни

Наведемо приклад конкретних розрахунків конкурентоспроможності країн, результати яких щорічно представляються у міжнародному аналітичному виданні "Звіт про глобальну конкурентоспроможність", який видає організація *Світовий економічний форум* (The Global Competitiveness Report - 2002. - World Economic Forum).

Загальний індекс конкурентоспроможності (GCI - Growth Competitiveness Index) визначається з параметрів поточної економічної динаміки для вимірювання спроможності національної економіки досягати сталого розвитку у середньостроковому періоді. Цей композит не враховує короткострокові коливання реального бізнес-циклу. Тому при визначенні рейтингу країни враховуються фактори, які визначають економічне зростання внаслідок збільшення економічного потенціалу країни. Останні дослідження засвідчили, що можна виділити певні загальні фактори, які впливають на економічний розвиток будь-якої країни, а саме: технології, суспільні інституції, та макроекономічне середовище. Загальний індекс зростання конкурентоспроможності країн був у даному аналізі визначений для 80 країн, до яких увійшла і Україна. Ми зробили вибірку країн-аналогів для України, переважно за принципом сусідства та історичних зв'язків, а також маючи на увазі необхідність представництва основних груп країн. Місця вибраних країн за підсумковим індексом конкурентоспроможності, як і окремо за його трьома компонентами, наведено у Таблиці 12.1.

Таблиця 12.1

Загальний індекс конкурентоспроможності (GCI - Growth Competitiveness Index) вибраних країн та їх місця у рейтингу 80 країн, для яких робився аналіз "Звіті про глобальну конкурентоздатність" (Світовий форум, 2002).

	ВНП на душу населення в 2001 (ПКС оцінка)	GCI 2002, коефіцієнт	GCI 2002, рейтинг	Технології	Громадянське суспільство	Макроекономічне середовище	Зміна місця у рейтингу GCP у 2002 проти 2001
Канада	28 611	5,27	8	8	9	12	-5
Корея	18149	4,89	21	18	32	10	+2
Португалія	17571	4,87	23	13	21	40	+2
Греція	17482	4,32	38	30	44	47	-2
Угорщина	12941	4,63	29	21	30	49	-1
Аргентина	12098	3,66	63	44	66	65	-14
Польща	9327	3,98	51	36	61	54	-10
Росія	8948	3,64	64	66	65	35	-2
Туреччина	6716	3,31	69	54	63	78	-16
Україна	4224	2,97	77	72	72	77	-9

Як бачимо, і Україна і її сусіди втрачають позиції конкурентоспроможності. Можна звернути увагу, що перш за все це обумовлено низьким рейтингом технологічного фактору, який сьогодні є вирішальним у глобальному змаганні країн. Тому без суттєвої зміни своєї інноваційно-технологічної конкурентоспроможності, годі і мріяти про перемоги у світовому конкурентному "змаганні". Серед колишніх "соціалістичних" країн, найбільше зростання конкурентоспроможності було в Угорщині. Але ми можемо бачити і її високе місце за індексом технологічних змін. Іншим позитивним прикладом для нас може бути Португалія - найбідніша країна Європейського Союзу, але яка завдяки розвитку технологічного фактора динамічно покращує свою конкурентну позицію.

Фактор технологічного прогресу має дуже важливе значення саме для середньо- і довгострокового економічного розвитку. Хоча без технологічних змін країна може підняти стандарти життя, наприклад, шляхом збільшення інвестування, але це не забезпечує довготривалість розвитку. Економічна література останнього двадцятиріччя переконливо констатувала, що тільки фактор технологічних змін забезпечує сталий розвиток країни, незалежно від її місця у світовому рейтингу розвитку.

Індекс технологічного фактору як компонент загального індексу конкурентоспроможності (GCI) розраховувався для двох груп країн: країн ключових інновацій та неключових. До першої групи зараховано країни, щодо компаній яких зареєстровано 15 і більше використаних патентів, виданих у США, на мільйон населення. Таких країн виявилось 24 (див. табл. 12.2). Інші країни зараховано до неключових інноваційно-технологічних країн. Індекс технологій є композитом з та-

ких субіндексів: індекс інновацій, який відображає інновації, які сприяють економічному зростанню, індекс інформаційних та комунікаційних технологій, та індекс технологічного трансферу, який також враховує ліцензії на іноземні технології.

Важливу роль щодо ефективності впровадження інновацій відіграє бізнесове середовище, яке сприяє чи гальмує адаптацію передових іноземних технологій. Проведені дослідження багатьох країн показали, що можна виділити в країнах, що розвиваються, три головні бар'єри, які не дозволяють їм ефективно впроваджувати нові технології. Перший - недостатня законодавча та інституційна база для стимуляції динамічної незалежної ризикової підприємницької конкуренції. Другий бар'єр - скорочення кількості підприємців, у яких виникає бажання (мотивація) працювати на ринку високих технологій. Третій - низький рівень доходу на душу населення, що не створює стимулів і фінансових можливостей працювати на довгострокову перспективу.

Таблиця 12.2

Ключові технологічно-інноваційні країни, визначені за критерієм кількості використаних у виробництві патентів, виданих у США, на млн. осіб населення, в 2001 та 80-ті роки

№ рейтингу за критерієм	Країна	Кількість використаних патентів, виданих у США, на мільйон осіб населення в 2001 р.	Середньорічна кількість використаних патентів, виданих у США, на мільйон осіб населення у 80-х роках	Темп росту значення показника у 2001 р. у порівнянні з середньорічною кількістю 80-х років
1	США	314,43	165,9	189,5%
2	Японія	260,99	101,3	257,6%
3	Тайвань	239,78	12,8	1873,3%
4	Швейцарія	195,65	189,7	103,1%
5	Швеція	195,62	94,4	207,2%
6	Ізраїль	163,32	42,2	387,0%
7	Фінляндія	140,21	37,1	377,9%
8	Німеччина	135,73	85,1	159,5%
9	Канада	115,8	50,4	229,8%
10	Данія	89,55	31,8	281,6%
11	Нідерланди	83,27	52	160,1%
12	Корея	73,99	1,3	5691,5%
13	Австрія	72,43	40,4	179,3%
14	Сінгапур	72,12	2,4	3005,0%
15	Бельгія	70,25	26,5	265,1%
16	Франція	68,15	43	158,5%
17	Велика Британія	66,44	43,3	153,4%
18	Ісландія	32,28	15,2	212,4%
19	Норвегія	58,82	22,7	259,1%
20	Австралія	44,99	21,5	209,3%
21	Ірландія	37,24	8,8	423,2%
22	Хонг-Конг	34,34	5,4	635,9%
23	Нова Зеландія	32,28	15,28	211,3%
24	Італія	29,64	16,5	179,6%

12.3. Політика Європейського Союзу щодо конкурентоспроможності

Чималий позитивний досвід щодо досягнення високого рівня світової конкурентоспроможності накопичений країнами Європи і насамперед Європейського Союзу (ЄС). При формулюванні цілей конкурентного й усталеного розвитку тут вважається, що абсолютним пріоритетом має бути виробництво, поширення та використання знань і технологій, які були б конкурентними не тільки сьогодні, а й у майбутньому. В Європі зростає розуміння того, що країни мусять впроваджувати системний підхід, який передбачає взаємопов'язаний розвиток промислових і соціальних систем, що повинні відповідати як потребам ринку, так і суспільства загалом. Це можна, зокрема, бачити на прикладі формування й реалізації спеціальних рамочних програм у сферах досліджень, технології і розвитку.

В 2002 році завершується виконання П'ятої Рамкової Програми (1998-2002 рр.), яка передбачає досягнення економічного зростання і створення нових робочих місць за допомогою інноваційних методів посилення конкурентоспроможності. Програма підтримує дослідницьку діяльність, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності й усталеності, особливо там, де ці два чинники взаємодіють. П'ята Рамкова Програма є найбільш ефективною в таких напрямках конкурентоспроможності: інноваційні підходи і процеси, забезпечення мобільності та систем уніфікації, наземний транспорт і нові морські технології, новітні досягнення в авіонавтиці.

Віддаючи належне позитивним зрушенням, що відбуваються в Західній Європі, не можна забувати, що вона досі істотно відстає від свого головного конкурента США. Цей розрив особливо помітний (і він дедалі збільшується) у переданні наукових знань через інновацію: тільки 1,8% ВВП країн Західної Європи інвестується в науку й технологію порівняно із 3% у США і Японії. Відтак, щоб залишатися конкурентними, західноєвропейські підприємства мають посилювати ефективність модернізації.

Заснована на знаннях, економіка країн ЄС надалі розвиватиметься відповідно до нової Шостої Рамкової Програми (2003-2006 рр.), основними принципами якої є:

- концентрація в європейській дослідницькій сфері;
- забезпечення тіснішого контакту з окремими країнами і субрегіонами;
- посилення координації всіх науково-дослідницьких робіт.

Програмою визначено сім тематичних пріоритетів, які включають проблему генома й біотехнологію, інформаційні технології, багатофункціональні матеріали, авіонавтику й космос, якість продуктів харчування, усталений розвиток та відносини між громадянським суспільством і урядами. У ній можуть взяти участь дослідницькі організації країн - не членів ЄС, у тому числі України. Принципово важливим є створення Європейської дослідницької сфери, яка займатиметься такими групами проблем: дослідження та інновація; людські ресурси й мобільність; дослідницька інфраструктура; наука й суспільство.

Серед широких кіл європейської громадськості зростає розуміння того, що майбутнє континенту полягає в підтримці й посиленні конкурентоспроможності й усталеності. При цьому виробничий сектор є й надалі залишатиметься стратегічно важливим не тільки для ЄС, а й для всієї Європи. Це потребує більш ефективної інтеграційної політики, яка братиме до уваги економічні, соціальні й екологічні виміри, причому в їх взаємодії і взаємовпливі. Але найважливіший пріоритет має належати дослідженням, технології, розвитку й інновації. Це і є вирішальним напрямом посилення конкурентоспроможності.

Попри незаперечний і значний прогрес у так званій європейській системі виробництва, її не можна вважати усталеною, а ефективну конкурентоспроможність вже досягнутою. Робоча група Комісії ЄС з проблем конкурентного й усталеного виробництва й відповідних обслуговуючих галузей промисловості в Європі зробила висновок про необхідність більш інтегрованого погляду на арену інновацій, з фокусом на достатність.

В економічній літературі звертається увага на слабкість стратегічного трикутника (дослідження та розвиток - інновації - економічне зростання) Європи в контексті конкуренції зі США та Японією. Недостатньо висока конкурентоспроможність Європейського Союзу є надзвичайно серйозною, глибокою та багатовимірною проблемою. Вона проявляється, зокрема, у зростанні дефіциту торговельного балансу ЄС по групі високотехнологічних товарів зі США та Японією. П. Каракостас та М. Малдер пояснюють це двома причинами: по-перше, поширеною в Європі тенденцією

єю як державних, так і приватних підприємств заощаджувати на наукових дослідженнях; по-друге, Європа менш ефективно, ніж її конкуренти, використовує свій потужний науковий потенціал для збільшення економічної та соціальної вигоди.

Розвиваючи цю думку, П. А. Дж. Тіндемманс наголосив на потребі створення в Європі (поза ЄС) єдиної інституції, яка взяла б на себе управління науковою базою. Це може бути організація на кшталт Національної наукової фундації США, яка розпочала б діяти як справжня європейська дослідницька рада. На думку Тіндемманса, об'єднання європейської наукової спільноти є елементом нової загальноєвропейської тенденції розвитку науки. **Звідси, за Тіндеммансом, Європейський Союз не розробив і не впровадив відповідну європейську методикку для організації міцної дослідницької бази, а європейські науковці не діяли як єдина європейська наукова спільнота.**

Інша критика додає ще й такі важливі спостереження. Сучасна діяльність ЄС ґрунтується на історичних традиціях, тобто при розміщенні ресурсів ЄС перевага надається галузям, які зорієнтовані на минуле (сільське господарство), а не на майбутнє (освіта, наука, інновації). Усупереч традиційній думці, всі попередні структурні програми ЄС з розвитку науки були малими за обсягом та інструментально слабкими і тому їм було не під силу адаптуватися до викликів часу і створити управління європейською наукою та європейську наукову спільноту.

У цьому контексті краще можна зрозуміти шість тез, сформульованих А.Куклінським, для обговорення концепції, покладеної в основу VI Структурної Програми ЄС (СП): VI СП

- 1) слід розглядати як момент зміни європейської історії, а не як продовження досвіду минулого;
- 2) має бути інтелектуальним і прагматичним підґрунтям для домінування принципу субстанції процедур. При цьому Європейська Комісія повинна остерігатися, щоб процедури не почали потребувати більше інтелектуальної енергії та фінансових вливань, ніж сама програма;
- 3) мусить допомагати становленню окремих визначних особистостей та європейської академічної спільноти як об'єднанню визначних особистостей;
- 4) повинна бути розроблена як відкрита система з високим рівнем еластичності, яка створює мотиви для формування нових ідей та підходів, на противагу жорсткій закритій системі;
- 5) слід вважати органічним процесом розробки інновацій, а не механічним упровадженням основних її припущень;
- 6) повинна виробити принципово новий підхід і створити справжні передумови для відродження європейської науки та реалізації інноваційних можливостей.

Цей ряд спостережень і відповідних пропозицій допомагає пояснити слабкість європейського стратегічного трикутника: дослідження - інновації - економічне зростання. В цьому контексті слід зазначити, що в Європі досі існують лише трикутники окремих країн. Створення по-справжньому інтегрованого європейського стратегічного трикутника на противагу американському та японському є завданням ХХІ ст.

12.4. Практичні питання конкурентоспроможності

Розвиток знаннєвої економіки має узгоджуватися із структурними основами глобальної конкурентоспроможності. Рухаючись від ресурсно-базованої економіки до економіки, заснованої на знаннях, країни наражаються на численні виклики і мусять правильно визначати пріоритети. В країнах, які знаходяться на низькому рівні розвитку, економічне зростання забезпечується головним чином через мобілізацію первісних факторів виробництва: землі, сировинних товарів, некваліфікованої праці. У міру того, як економіка прогресує від низького до середньо-дохідного статусу, глобальна конкурентоспроможність стає інвестиційно вмотивованою. Економічне зростання при цьому пришвидшується завдяки прив'язуванню глобальних технологій до локального виробництва. Прямі іноземні інвестиції, спільні венчури, інші чинники сприяють інтегруванню національної економіки в міжнародні виробничі системи. Саме таким чином удосконалюються технології і збільшуються потоки іноземного капіталу, що підтримують економічне піднесення.

Еволюція від середньо до високо дохідного статусу у більшості випадків відбувається шляхом переходу від економіки, що імпортує технології, до економіки, що сама їх генерує. За високого рівня дохідності на стадії інноваційного розвитку глобальна конкурентоспроможність є критично прив'язаною до високих рівнів соціального прогресу і швидкого впровадження нових технологій. Отже, можна зробити досить важливий висновок: головні фактори, що сприяють глобальній

конкурентоспроможності, а отже, підвищують життєві стандарти, є різними для економік, які перебувають на різних рівнях розвитку. Успішний економічний розвиток є процесом удосконалення бізнесу і його взаємодії з оточуючим середовищем для забезпечення найефективніших шляхів виробництва й конкуренції. Це результат не тільки створення макроекономічної стабільності, а й дії низки взаємозалежних факторів: якості управління, більш досконалі форми конкуренції, поліпшення організаційної структури фірм і підприємств. Відсутність прогресу в будь-якій із названих сфер може призвести до гальмування виробничого процесу й економічного зростання.

На низьких рівнях розвитку економіки основна місія урядів полягає в забезпеченні політичної і макроекономічної стабільності та достатньо вільних ринків. Ідеться про те, щоб дозволити ефективну утилізацію первісних сировинних виробів і некваліфіковану працю з допомогою місцевих фірм і залучення іноземного капіталу. У міру подальшого розвитку пріоритети уряду мають усе більше зосереджуватись на поліпшенні фізичної інфраструктури (порти, телекомунікації, шляхи тощо) і регулятивних механізмів (митниця, податки, корпоративне законодавство), аби сприяти повнішому інтегруванню до глобальних ринків. У цій фазі, що характеризується зростанням інвестиційних потоків, ефективність у виробництві стандартних товарів і послуг є домінуючим джерелом глобальної конкурентоспроможності. Товари стають досконалішими і якісними, але технологія і проекти все ще надходять переважно з-за кордону. Технологія оцінюється через ліцензування, спільні венчури і прямі іноземні інвестиції. Країни на цій стадії не тільки асимілюють іноземну технологію, а й розвивають можливості її вдосконалення.

Найважчим є перехід від розвитку, заснованому на імпорті технологій, до розвитку, заснованому на інноваційності. Це потребує прямої участі держави в забезпеченні високого рівня інновацій з допомогою бюджетних і приватних інвестицій у дослідження й розвиток, піднесення рівня освіти, зміцнення ринків капіталу й регулятивної системи, яка сприяє появі високотехнологічних підприємств. Покупці й постачальники, а також корпоративні субпідрозділи часто об'єднуються в гнучкі системи, які пришвидшують інновації і зміни в розподілі праці в тій чи тій компанії. Фірми збільшують інвестування у тренінг і підвищення кваліфікації персоналу.

Відомі американські дослідники вважають, що майбутнє конкурентоспроможності США залежить не стільки від правильної політики й достатніх інвестицій на національному рівні, скільки від можливостей створення й діяльності інноваційних кластерів у регіонах. Поняття "кластер" визначається професором Гарвардського університету Майклом Портером як географічна концентрація компаній, що конкурують і кооперуються, а також постачальників, сервісних провайдерів і асоційованих інституцій. Концепція кластерів являє собою принципово новий спосіб мислення щодо економічного зростання і швидко набуває популярності в Сполучених Штатах. Особливо перспективними виявилися кластери в таких регіонах США, як Атланта-Коламбус (Джорджія); Пітсбург (Пенсільванія); Дослідницький трьохполюсний простір (Північна Кароліна); Сан-Дієго (Каліфорнія); Вічита (Канзас).

Перехід від однієї фази розвитку до іншої є нелегким як з макроекономічної, так і з мікроекономічної точки зору. Цей процес вимагає нових шляхів організації урядів, ринків, окремих підприємств. Не дивно, що багато країн не справляються з такими завданнями або не розуміють їх необхідності. Тому потрібні зміни в урядових пріоритетах і способах фінансування, макроекономічній політиці і мікроекономічній бізнесовій структурі. Коли економіка досягає стадії переходу, нагальною стає кардинальна трансформація багатьох взаємозалежних вимірів.

Принципово важливим є питання, як національне оточуюче середовище стимулює конкурентоспроможність фірм. Чимало дослідників визнають, що конкурентоспроможність не може визначатися тільки такими показниками, як ВВП і продуктивність, адже фірми мусять зважати на політичні, економічні, культурні й освітні виміри різних країн. Тому їм потрібне середовище, яке має найбільш ефективні структури й інститути. При цьому слід мати на увазі, що конкурентоспроможність країн і конкурентоспроможність фірм це взаємозалежні процеси.

Одним із головних напрямів підвищення конкурентних переваг є, безумовно, забезпечення якості продукції або послуг, що виробляються. Аби досягти цієї мети, компанія має розробити і втілювати в життя спеціальний план. Він зазвичай складається з кількох етапів:

- *перший* - вступ, початок процесу, визначення цілей, способи й оцінки;
- *другий* - входження до процесу, документація та її вплив на компанію, механізми документованого процесу;

- *третій* - встановлення вимірів, їх вплив на компанію, механізми вимірювання;
- *четвертий* - контроль, його вплив та засоби;
- *п'ятий* - шляхи й методи постійного вдосконалення бізнесової активності.

Конкурентоспроможність це динамічний процес, де кожний, власне, конкурує з кожним. І це має спонукати учасників суперництва до осмислення своєї ролі і місця в переході від традиційного до нового розвитку, заснованому на знаннях, прогресивних технологіях, освіті, сучасному типі інфраструктури.

Бізнес існує не у вакуумі. Він постійно зазнає впливу різних сил, які несуть зміни. Ці сили можуть бути економічними, конкурентними, екологічними або політичними. Мало кому вдається уникнути трансформацій і викликів сьогодення, пов'язаних, зокрема, із поширенням глобалізації, збільшенням багатосторонніх торгівельних угод, виникненням новітніх інформаційних технологій, зростанням вимог споживачів і постачальників. Труднощі, з якими стикається бізнес, є різноплановими. Це посилення конкуренції, поява нових конкурентів на ринку, повільний розвиток сучасних виробів і послуг, їх низька якість тощо. До цього варто додати й ризик товарів-замінників, тиск споживачів або постачальників, нестабільну фінансову ситуацію. Звичайно, бізнес мусить відповідним чином реагувати на ці виклики. Найбільш доцільним і необхідним тут є стратегічне планування. Для складання стратегічних планів потрібно, перш за все, повно і правильно оцінити як існуючу ситуацію, так і її вплив на майбутню бізнесову діяльність.

Стратегічне планування можна визначити як динамічний, систематично діючий процес, що передбачає прийняття рішення щодо очікуваних результатів: у який спосіб їх досягти і як може бути виміряний та оцінений успіх. Фактично, це процес організаційного оновлення, який надає засоби аналізу економічних та конкурентних перспектив для конкретної ділової активності й допомагає визначити довгостроковий курс дій. Головна мета стратегічного планування полягає у зміцненні менеджменту в ході прийняття рішень шляхом зосередження на головних внутрішніх і зовнішніх факторах, які впливають на бізнес.

Стратегія конкурентоспроможності має значну силу, оскільки дозволяє певним галузям стати більш або менш привабливими, а компаніям досягти вигідних позицій на ринку. Вона не тільки відповідає оточуючому середовищу, а й формує його згідно з інтересами фірми. Важливе завдання будь-якої конкурентної стратегії полягає в тому, щоб підприємство мало змогу створювати й підтримувати конкурентну перевагу у своїй галузі, здійснюючи при цьому широкі суміжні стратегії.

Аналіз ситуації у різних країнах дозволяє сформулювати певні принципи світової конкурентоспроможності в умовах глобалізації: процвітання країн тісно залежить від їх економічної історії; конкуренція є тією ринковою силою, що має безпосередній і значний вплив на поліпшення економічних параметрів фірм; чим сильнішою є конкуренція всередині країн, тим більша вірогідність того, що національні компанії будуть конкурентними на світових ринках; успіх країни в міжнародній торгівлі відбиває конкурентоспроможність національної економіки; відкритість, транспарентність міжнародної економічної діяльності збільшує її результативність; міжнародне інвестування сприяє більш ефективному розподілу економічних ресурсів у глобальному вимірі; експортна конкурентоспроможність часто і справедливо асоціюється з орієнтацією на зростання національної економіки; втручання держави в ділову активність повинно бути мінімізоване, за винятком створення конкурентних умов для національних підприємств і компаній; уряд мусить забезпечити передбачувані макроекономічні та соціальні умови, що мінімізують зовнішні ризики для економічної діяльності фірм; уряд повинен гнучко пристосовувати свою економічну політику до змін міжнародного оточуючого середовища; держава має забезпечити відповідні доступні освітні ресурси і таким чином сприяти розвитку економіки, заснованої на знаннях; ефективність, разом із здатністю адаптуватися до змін у конкурентному середовищі, є керівним атрибутом, життєво важливим для конкурентоспроможності підприємств; міжнародне інтегрований фінансовий сектор у країні підтримує її конкурентоспроможність; підприємництво є критично важливим для ефективної економічної діяльності, особливо в її первісній, початковій фазі; кваліфікована робоча сила здатна підвищити конкурентоспроможність країни; добре розвинута інфраструктура, включаючи ефективні бізнесові системи, діючу інформаційну технологію й ефективний захист оточуючого середовища, підтримує економічну діяльність; конкурентна перевага може бути побудована на ефективному інноваційному застосуванні існуючих технологій; інвестування в дослідницьку й інноваційну діяльність, що створює нові технології, є критичним для країни, яка перебуває у зрілій стадії еконо-

мічного розвитку; довгострокові інвестиції в дослідження й розвиток збільшують конкурентоспроможність підприємств.

У наступному підрозділі наводяться аналітичні дані, які показують фактичний стан справ в українській інноваційно-технологічній сфері, який розглядається крізь призму головних мікроекономічних складових індексу технологічної конкурентоспроможності країни: організаційний розвиток сучасних виробничих систем, принципи і норми пільгового оподаткування інноваційної діяльності, розвиток венчурного капіталу, патентно-ліцензійна та інноваційна діяльність в промисловості. Наведений матеріал призначений для проведення дискусії щодо визначення основних принципів модернізації сучасної інноваційної політики України в контексті покращання глобальної конкурентоспроможності нашої країни в стратегічній перспективі. Даний кейс укладено за матеріалами аналітичної доповіді "Перспективи інноваційного розвитку України" / В кн.: Перспективи інноваційного розвитку України: 36. Наук. Ст. / За ред. Я.А.Жаліла. - К.: "Альтерпрес", 2002; та власними розробками.

12.5. Інноваційний розвиток сучасної України в контексті глобальної конкуренції

Інноваційно-технологічні виробничі системи. Інноваційний розвиток технологій здійснюється шляхом їх постійного ускладнення. Але такого ж ускладнення потребують і відповідні управлінські системи цих виробництв. Емпіричні дослідження еволюції організаційних структур передових фірм світу показали, що тривалий успіх на теренах інноваційних складних технологій знаходиться у прямій залежності від спроможності фірм до реорганізації своєї організаційної структури у більш складний управлінський і технологічний комплекс. Органічним наслідком такого процесу є входження фірми у взаємодію з іншими фірмами в рамках розгалуженої складної підприємницької мережі.

Еволюція розвитку інноваційних виробничих систем відбувається у напрямках пошуку нових організаційних форм, які дозволяють підвищувати продуктивність залучених ресурсів. Це є головною ознакою і підставою створення нових підприємницьких агломерацій, зокрема кластерного типу. Але в Україні мало звертається уваги на деякі принципово нові особливості сучасних підприємницьких мереж, які виявила економічна наука. Мова йде, перш за все, про перехід від лінійно-ієрархічних систем управління, які обслуговували вертикальну чи горизонтальну кооперацію виробництв, до систем, що базуються на реалізації принципу самоорганізації та нелінійних управлінських зв'язків.

Цей підхід дозволяє критично подивитися на нашу інноваційну політику та уникнути пастку запровадження "командно-адміністративної" лінійної організації на шляхах державного сприяння розвитку інноваційних виробничих систем в Україні.

Причиною зміни зазначеної управлінської моделі є всезростаюча складність сучасних технологічних систем. Виробничим комплексом, який випускає складну високотехнологічну продукцію, вже не може ефективно керувати один генеральний менеджер. Так само сучасна мережева підприємницька структура не може ефективно контролюватися з єдиного центру, зокрема, і у регіональному аспекті. Деякі економісти вже ідуть далі, стверджуючи, що сьогодні взагалі ставиться під сумнів ефективність екзогенного (зовнішнього) управлінського впливу на діяльність виробничої фірми, якщо вона не сформувалась в режимі самоорганізації внаслідок дії ендегенних (внутрішніх) чинників.

Аналіз свідчить про те, що утворення нових виробничих структур інноваційного типу стає ефективним тільки у разі виникнення внутрішньої потреби і мотивації на фірмі щодо входження у мережу, тобто у випадку діяльності фірми в режимі самоорганізації. Самоорганізація відбувається як кібернетичний процес із зворотними інформаційними зв'язками, який переважно інтегрує діяльність щодо опанування, створення та реалізації нових знань, які втілюються в науково-технічні інновації. Якщо одна фірма з певним рівнем самоорганізації взаємодіє з іншою фірмою в процесі створення та використання нової технології, то їх спільна адаптація до цієї технології створює новий більш складний тип самоорганізації, як цієї мережі, так і кожної з цих фірм, що сприяє адаптації та розвитку нових технологій і збільшенню конкурентоспроможності продукції.

Ефективність виробничої поведінки даного типу більшою мірою починає залежати від державної інноваційної політики, яка повинна створювати сприятливе інституційне бізнесове середовище для все зростаючої кількості кооперативних зв'язків між фірмами регіону, країни, рештою сві-

ту. В цьому процесі значно зростає роль стимулюючих важелів, які може запропонувати держава, наприклад у вигляді податкових пільг, для стимулювання не просто окремого підприємства, а цілої виробничої системи, яка може помітно вплинути на економічний розвиток регіону, країни. І, навпаки, намагання поставити дані мереживі системи під жорсткий лінійний контроль державної бюрократії може настільки збільшити трансакційні витрати її членів, що зникне внутрішня мотивація для самоорганізації і, відтак, дана мережа перестане бути економічно ефективною.

Непряме стимулювання інноваційної діяльності. Як досить перспективний засіб підтримки наукової та інноваційної діяльності слід розглядати комплекс податкових та інших пільг, які надаються виконавцям відповідних робіт. Кошти які залишаються у них внаслідок цього, є, фактично, коштами державного бюджету, які цільовим призначенням залишаються у розпорядженні зазначених суб'єктів. За таких умов принципово важливим є запровадження вірних критеріїв та дієздатної системи контролю, які б забезпечили дійсно цільове використання цих коштів на розвиток наукової та інноваційної діяльності.

Основні пільги у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності визначені Законами України "Про плату за землю", "Про податок на додану вартість", "Про оподаткування прибутку підприємств", "Про інноваційну діяльність", "Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків". Перші три закони поширюються на більшість суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності, а норми щодо пільг з оподаткування, передбачені Законом України "Про інноваційну діяльність", з 1 січня 2003 року поширюватимуться на суб'єктів інноваційної діяльності, інноваційні проекти яких будуть відповідним чином зареєстровані центральним органом виконавчої влади з питань інноваційної діяльності.

Останній із названих законів поширюється лише на вісім технологічних парків, з яких на сьогодні функціонують і використовують зазначені пільги лише чотири ("Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка", "Інститут електрозварювання імені Є. О. Патона", "Інститут монокристалів", "Вуглемаш"). За даними, наданими Кабінетом Міністрів України, технопарки виконують 64 інноваційних і 9 інвестиційних проектів, їхня реалізація передбачає випуск наукоємної продукції на суму понад 5,5 млрд. грн. за 15 років. Поки що з 2000 р. трьома технопарками реалізовано інноваційної продукції на суму понад 296 млн. грн. (2000 р. - 10 видів на 0,24 млн. грн., 2001 р. - 62 види на 140, 9 млн. грн., перше півріччя 2002 р. - 74 види на 155 млн. грн.), у т. ч. експортовано - на 126 млн. грн.

Основними пільгами, згідно з чинним законодавством, є:

1. Пільги по податку на прибуток:

- оподаткування у розмірі 50 % від діючої ставки прибутку від продажу інноваційного продукту, заявленого при реєстрації в інноваційних центрах, що створені відповідно до Закону "Про інноваційну діяльність";
- 50 % податку на прибуток, одержаний від виконання інноваційних проектів, залишаються у розпорядженні платника податків, зараховуються на його спеціальний рахунок і використовуються ним виключно на фінансування інноваційної, науково-технічної діяльності розширення власних науково-технологічних і дослідно-експериментальних баз;
- суми податку з прибутку, одержаного від виконання технологічними парками проектів за пріоритетними напрямками, які зареєстровані належним чином, зараховують на спеціальні рахунки суб'єктів та використовують виключно на наукову та науково-технічну діяльність, розвиток власних науково-технологічних і дослідно-експериментальних баз.

2. Звільнення від земельного податку вітчизняних закладів культури, науки, освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, фізичної культури і спорту. Інноваційні підприємства сплачують земельний податок із ставкою у розмірі 50 % діючої ставки оподаткування.

3. Пільги по податку на додану вартість:

- від оподаткування звільняються операції з оплати вартості фундаментальних досліджень, науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, які здійснюються за рахунок Державного бюджету України;
- від оподаткування звільняється вартість виконання проектно-конструкторських робіт, які виконуються вітчизняними розробниками за контрактами з підприємствами суднобудівної промисловості;

- суми ПДВ по операціях в рамках інвестиційних та інноваційних проектів технопарків зараховують на спеціальні рахунки та використовують виключно на наукову та науково-технічну діяльність, розвиток власних науково-технологічних і дослідно-експериментальних баз; технопарки звільняються від сплати ПДВ при ввезенні в Україну певних товарів, що використовуються під час виконання інвестиційних та інноваційних проектів. Слід зауважити, що спеціальний режим поширюється тільки на інноваційні проекти технопарків, які виконуються в рамках затверджених їм пріоритетних напрямів та відповідним чином зареєстрованих. Оскільки подібні напрями не займали значної частки в роботах згаданих інститутів, не очікувалося й великого впливу цього режиму на їхню діяльність. Важливо, що пільги, апробовані у законі про технопарки, були значною мірою продубльовані у Законі "Про інноваційну діяльність". Очікування можливості скористатися ними було досить тривалим внаслідок затягування процедури вступу даного Закону до дії та повільного створення Державного реєстру наукових установ;
  - 50 % ПДВ по операціях з продажу товарів (виконання робіт, надання послуг), пов'язаних з виконанням інноваційних проектів, залишаються у розпорядженні платника податків, зараховуються на його спеціальний рахунок і використовуються ним виключно на фінансування інноваційної, науково-технічної діяльності і розширення власних науково-технологічних і дослідно-експериментальних баз;
  - від оподаткування звільняється вартість ввезених в Україну певних товарів для виконання інноваційних проектів.
4. Митні пільги: при ввезенні в Україну протягом строку чинності свідоцтва про державну реєстрацію інноваційного проекту звільняються від сплати ввізного мита сировина, матеріали, устаткування, обладнання, комплектуючі, ввезені в Україну для використання технологічними парками, їхніми учасниками, дочірніми та спільними підприємствами.
5. Інноваційним підприємствам дозволяється прискорена амортизація основних фондів і встановлюється щорічна двадцяти відсоткова норма прискореної амортизації.

Пільги, про які йдеться вище, дещо поліпшують ситуацію у науковій та інноваційній сфері. Зокрема, за інформацією ДПА, обсяги недонадходжень до Державного бюджету по всіх видах пільг за статтею "наука і наукове обслуговування" у 2000 р. склали 487 млн грн., у 2001 р. - 485,5 млн грн. За підрахунками, оприлюдненими Кабінетом Міністрів України, загальна "вартість" пільг, наданих згідно вищенаведеного списку (крім прискореної амортизації), має становити у 2002 р. 468,0 млн. грн., у 2003 - 480,4 млн. грн. Проте звертає на себе увагу той факт, що із зазначеної суми 311,4 та 306,4 млн. грн. (понад 65 %) відповідно припадає на бюджетні втрати від звільнень платежів земельного податку закладів культури, науки, освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, фізичної культури і спорту. Вельми імовірно видається припущення, що частка власне наукових та інноваційних організацій у цьому переліку досить незначна. Отже, реальний обсяг підтримки інноваційної сфери через механізми пільгового оподаткування переоцінювати не варто.

Проте треба зауважити, що законодавчо окреслені пріоритети залишаються надто широкими. Це стосується і офіційно затверджених пріоритетних напрямків, і можливість використання у якості об'єкту інноваційної діяльності, на який розповсюджуються податкові пільги, окремих проектів і науково-дослідних робіт. Широко окреслені об'єкти щодо державного стимулювання вступають у протиріччя з концептуальними теоретичними засадами щодо методів стимулювання інноваційно-технологічної діяльності. Пільги, за своєю економічною природою, можуть розповсюджуватися на обмежене коло об'єктів. Якщо вони стають масовим явищем, то тільки руйнують ефективну координацію економічної діяльності, не приносячи користі тим, для стимуляції діяльності кого вони вводилися, зокрема, для суб'єктів технологічних змін.

В Україні ми вже маємо значний негативний досвід запровадження таких "широких" систем стимулювання у науково-технологічній сфері. Попередні спроби введення спеціальних систем стимулювання науково-технічної та інноваційної активності постійно наштовхувалися на інституційну невідповідність їх впровадження - досить швидко надані пільги ставали не стимулюючим винятком, а правилом для багатьох, і починали перевищувати бюджетні можливості держави, що призводило до скасування цих пільг.

Виходячи з того, що ефективні інноваційні технологічні зміни є головним фактором довгострокового соціально-економічного розвитку, всі розвинуті держави створили і мають так звану "національну інноваційну систему", що уявляє собою комплекс інституційних, правових та економічних заходів щодо стимулювання інноваційних технологічних змін в країні для забезпечення національних стратегічних переваг та ефективної міжнародної конкурентоспроможності, як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках. Існує нагальна потреба розбудови національної інноваційної системи і в Україні, а проблеми стимулювання інвестицій в технологічні зміни повинні бути пріоритетного статусу в діяльності законодавчої та виконавчої гілок влади.

Технологічна інновація - це передусім піонерний прорив у локальному місці економічної системи, який за своєю природою неможливий як масове явище. Тому при удосконаленні державного фінансування технологічних змін є дуже важливим створювати стимулююче економіко-правове середовище саме тим суб'єктам циклу "наука-техніка-виробництво", які забезпечують позитивні кінцеві результати своєї діяльності у вигляді масової конкурентоспроможної продукції. Державна фінансова підтримка повинна мати точковий характер і спрямовуватися на досягнення реалізації національних пріоритетів.

Розвиток венчурного капіталу. В контексті проблеми підтримки інноваційної діяльності в Україні окремої уваги заслуговує питання розвитку ризикової підприємницької діяльності. Відомо, що, зокрема, в країнах Європи та США венчурний капітал є одним з важливих інструментів фінансування науково-дослідних робіт та розвитку високих технологій, підтримки малого та середнього бізнесу. На жаль, роль венчурного капіталу у зазначених галузях в Україні залишається незначною.

Слово "венчур" (від англ.) означає ризик, що лежить в основі поняття "венчурний капітал". Якщо підприємець має унікальну ідею, яка вже втілена у вигляді продукту або послуги й має значний ринковий потенціал, венчурний інвестор може вкласти необхідну суму в проект у розрахунок отримати великий прибуток. Звичайно, у цьому випадку інвестор поділяє з підприємцем ризик, пов'язаний з відсутністю досвіду активної реалізації продукту або послуги. Як правило, венчурний капітал інвестується в проекти, в яких немає шансу на одержання фінансування від кредитних установ. Венчурний інвестор вкладає кошти в досить велику кількість не пов'язаних між собою проектів у різноманітних сферах діяльності, тим самим диверсифікуючи свої внески з метою зниження загального ризику.

Венчурний бізнес виконує роль посередника між потенційним інвестором та підприємством, яке потребує стартового капіталу чи інвестицій для реалізації нового проекту. Інвесторами — акціонерами венчурного фонду у такому разі можуть бути корпорації, пенсійні фонди, страхові компанії, приватні особи, банки. Венчурний інвестор приходить на тривалий термін, зацікавлений в одержанні контролю над об'єктом інвестиції, прагне підвищити його ринкову ціну за рахунок позитивних економічних дій (раціоналізація структури і керування, впровадження технологічних інновацій, реінвестування прибутку). Використовуючи кошти інвесторів, венчурний фонд, по-перше, купує пакет акцій компанії (підприємства) розміром від 25 % до 40%, по-друге, через деякий час надає цій компанії інвестиційний кредит. Очікується, що за 3-7 років вартість компанії суттєво збільшиться завдяки впровадженню у виробництво та реалізації нових видів продукції, зокрема високотехнологічних. Венчурний фонд продає пакет акцій, який перебував у його власності, і розподіляє прибуток від продажу між акціонерами.

Позитивним аспектом діяльності венчурних компаній є те, що вони, на відміну від стратегічних промислових інвесторів, у ролі яких часто виступають ТНК, не приводять, як правило, до підпорядкування економіки країни інтересам гігантів світового бізнесу. Важливим позитивним чинником є й те, що діяльність венчурних фондів веде до впровадження на придбаних або контролюваних підприємствах інноваційних виробничих, управлінських, маркетингових технологій, формування прошарку національних кадрів, які готові до сприйняття інновацій.

Умовами успішної реалізації проектів венчурного інвестора є:

- наявність ринків та галузей, що швидко розвиваються (що залежить від зростання економіки в цілому);
- перспективи розвитку окремої компанії;
- наявність кваліфікованого менеджменту компанії, який зможе ефективно використати інвестиції та підвищити вартість компанії;

- достатній рівень розвитку фондового ринку, що дозволить об'єктивно оцінити поточну вартість компанії, тобто створить сприятливі умови для вигідного продажу венчурним інвестором пакету акцій компанії, яка виступала об'єктом інвестування.

Порядок створення та діяльності венчурних фондів в Україні встановлено Законом України "Про інститути спільного інвестування", який набув чинності 15 березня 2001 року. Крім того, Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку визначено порядок реєстрації випуску акцій з метою здійснення спільного інвестування та інвестиційних сертифікатів венчурного фонду.

Незважаючи на це, Указом Президента України від 25 березня 2002 року було знову поставлене питання про розробку законопроекту "Про основні засади формування та регулювання ринку венчурного капіталу в Україні", що свідчить про визнання неефективності наявних правових інструментів. Зокрема, відкритим залишається питання про стимулювання розвитку венчурного капіталу, заохочення потенційних інвесторів до участі у ньому.

За оцінками Мінекономіки, обсяг ринку венчурного капіталу в Україні становить приблизно 400 млн. доларів США. Найбільшими фондами є: Western NIS Enterprise Fund (капітал у розмірі 150 млн. доларів США, виділений урядом Сполучених Штатів Америки), пріоритетними галузями для інвестицій якого є харчова промисловість, сільське господарство, виробництво будівельних матеріалів, фінансові організації; та Sigma Blazer (капітал 100 млн. доларів США). Об'єктами інвестицій фонду "Baring Vostok Capital Partners" свого часу були оператор мобільного зв'язку "Golden Telecom" та пивзавод "Рогань", але фонд вже продав свої частки акцій у цих компаніях. Фонд прямих інвестицій "Україна" за 10 років діяльності в Україні інвестував понад 22,5 млн. доларів США (50% свого капіталу) у більш як 30 українських підприємств, які займаються виробництвом товарів широкого вжитку та послуг на внутрішньому ринку.

Слід зазначити, що термін реалізації багатьох проектів, що фінансуються венчурними фондами в Україні, ще не закінчився, тому оцінювати результати діяльності цього сектора в цілому у даний час недоцільно. Проте перелік інвестицій венчурних фондів в Україні свідчить, що інноваційна діяльність протягом останніх років не є об'єктом їхньої першочергової зацікавленості.

Зовнішнє фінансування інноваційного розвитку. Останнім часом в Україні невпинно зростає питома вага фінансування наукових та науково-технічних робіт за рахунок коштів іноземних замовників. У 1995 р. вона становила 15,6%, у 2000 р. - 23,3%, а у 2001 р. цей показник зріс до 25%. В 2001 р. вперше за обсягами та часткою в загальному фінансуванні іноземне фінансування було більшим, ніж фінансування із державного бюджету за розділом "Фундаментальні дослідження і сприяння науково-технічному прогресу".

За часткою іноземного фінансування в сумарних витратах на науку, Україна випередила Росію (17,1%), Велику Британію - лідера по частці іноземного фінансування серед розвинених країн Заходу (16,8%) і всі східноєвропейські країни, де частка іноземного фінансування варіює в межах від 1,5 % до 5%. За даними опитувань російських вчених, в успішно працюючих інститутах не менше 25 % бюджету складають іноземні кошти. Але фактично об'єм іноземного фінансування вітчизняної науки ще вищий, оскільки в силу особливостей статистичного обліку цей показник занижений приблизно на 20—30 %.

Повна виражена оцінка вказаного феномена потребує ґрунтовних відповідей на питання: за якими науково-технічними напрямками виконуються фінансовані зарубіжними замовниками НДДКР, як збігається ця тематика із національними науковими і науково-технічними пріоритетами, як це змінює існуючу структуру науково-технічного потенціалу і впливає на його майбутню структуру. Безперечно, залучення зарубіжного фінансування дає можливість забезпечувати виживання наукових установ, оснащення їх сучасним обладнанням, підтримки рівня життя науковців. Проте водночас слід пам'ятати, що вивезення інтелектуального продукту за кордон на ранній стадії інноваційного процесу практично веде до його втрати для інноваційного розвитку країни. Часто тут відбувається "приватизація" результату діяльності наукового колективу, основи для отримання якого, як правило, було створено за допомогою бюджетного фінансування. Показовим також є факт, що на тлі значного збільшення обсягів іноземного фінансування зменшуються обсяги експорту науково-дослідних і дослідно-конструкторських послуг. Так, в 2001 році експорт становив 39,3 млн. дол. США (складає 76,0% від обсягів 1998 р.), імпорт - 10,4 млн. дол. США (складає 142,5% від обсягів 1998 року).

Патентно-ліцензійна та інноваційна діяльність. Негативні тенденції, відзначені в науковій сфері, досить тісно корелюють із станом інноваційної діяльності в Україні. Зокрема, це знаходить вияв у патентно-ліцензійній сфері, яка в сучасній економіці має стати необхідною передаточною ланкою між інновацією та її впровадженням. Цілісна система охорони інтелектуальної власності передбачає надання, використання та захист відповідних прав на території країни, для чого необхідні законодавча база, інфраструктура та механізми її реалізації. Нормативно-правова база в Україні є хоч і недосконалою, проте достатньою для забезпечення надання, використання і захисту прав інтелектуальної власності. Всього в цій сфері діє понад 30 законодавчих, 20 підзаконних і більш 50 відомчих нормативно-правових актів. Базовий закон "Про охорону прав на винаходи та корисні моделі" був прийнятий в Україні ще у 1993 році. Проте, на думку багатьох експертів він не забезпечує повноцінного правового захисту інтелектуального продукту, створеного в Україні. Серед причин - відсутність необхідної бази для масштабної експертизи баз даних, нестача підготовлених кадрів, досвіду організації роботи. В ситуації, що склалася на час прийняття Закону, Держпатент України прийняв рішення про видачу тимчасових патентів на п'ять років без проведення експертизи по суті. Видача тимчасових патентів продовжується дотепер. Почалася й видача 20-річних патентів, проте процес їхнього оформлення може тривати до 5 років.

Станом на 1 січня 2002 року в Україні зареєстровано 1 124 патенти на корисні моделі, з яких чинними є 936, 5 573 патенти на промислові зразки, 22 334 свідоцтва на знаки для товарів і послуг за національною процедурою, з яких чинними є 21 020, та 32 340 міжнародних знаків для товарів і послуг за міжнародною процедурою. Витрати підприємств та організацій, пов'язані з охороною прав на об'єкти промислової власності та раціоналізаторські пропозиції, за даними Держкомстату України, збільшилися у 2001 р. проти 2000 р. на 19% до 43,1 млн. гривень. Загальний прибуток від використання цих об'єктів склав 392,9 млн. гривень.

Тривалість та дорожнеча патентної процедури разом з дефіцитом коштів, які суб'єкти інноваційної діяльності спроможні виділити на її фінансування, обумовлюють популярність у національних заявників деклараційного патенту, оскільки процедура його оформлення більш дешева і швидка. Питома вага двадцятирічних патентів України, які видані після експертизи по суті, за 1993—98 рр. складала, за даними УкрІНТЕІ, лише 23%. Протягом 2001 року зареєстровано 11 670 патентів на винаходи (на 102% більше, ніж у 2000 році), але з них 9363 (80%) - деклараційні патенти. Такі патенти можуть бути легко анульовані в судовому порядку, тому не викликають особливої довіри у інвесторів і навряд чи можуть всерйоз сприйматися як засоби захисту інтелектуальних прав на інновації. Від загальної кількості двадцятирічних патентів 54% з них видано на ім'я іноземних заявників.

Незадовільною є й діяльність щодо використання договорів про передачу прав на об'єкти промислової власності та ліцензійні договори щодо їхнього використання. Динаміка реєстрації договорів у період з 1995 по 2001 рр. була переважно позитивною. У 1995 р. було укладено 91 договір, у 1996 - 94, 1997 - 261, 1998 - 452, 1999 - 396, 2000 - 372 і у 2001 р. - 492 договори. З цих договорів 63% у 2000 р. та 62% у 2001 р. були договорами на торгівельні знаки для товарів та послуг, 28% та 30% - на винаходи, 9% та 6% - на промислові зразки, 1% та 2% - на корисні моделі.

Проте, 50,3% у 2000 році та 53,3% у 2001 році всіх ліцензійних договорів на використання знаків для товарів і послуг стосувалися лікєро-горілчаних та тютюнових виробів. Не укладено жодного договору у таких сферах, як електроніка, машинобудування, сільське господарство, переробна промисловість тощо. Серед ліцензійних договорів на використання винаходів також лідирували лікєро-горілчані вироби - 16,6% у 2000 р. та 26% у 2001-му. На машинобудування припадало лише 4,8% у 2000 р. та 6,2% - у 2001-му; на електроніку - 2,4% у 2000 р., на засоби зв'язку та електроніку у 2001 р. не було укладено жодного договору.

На реєстрації в Україні знаків для товарів і послуг зосереджується й активність іноземних фірм і компаній: нерезиденти складають 60-63% як власників прав, так і правонаступників по договорах про передачу прав та продаж ліцензій. Чітко вирізняється орієнтація на захист прав інтелектуальної власності, що стосується споживчих товарів. Отже, спостерігається виражена тенденція спрямування патентно-ліцензійної діяльності в Україні на споживчий ринок, а науково-технічні ринки, де має реалізовуватися інноваційна діяльність, слабо охоплені цими відносинами.

Невирішені проблеми у патентно-ліцензійній сфері експерти головним чином пов'язують з економічними аспектами. Зокрема, недостатньо застережені права авторів об'єктів промислової

власності: обов'язок роботодавця щодо виплати винагороди, можливості автора використовувати свій винахід, отримувати комерційну вигоду. Недостатньо розроблені проблеми оцінки вартості прав інтелектуальної власності, постановки їх на баланс як нематеріальних активів, внесення до статутних фондів підприємств тощо. Законодавство покладає на власника прав обов'язок щодо їхнього добросовісного використання, проте не надає жодних гарантій використання об'єктів, що отримали правову охорону. В своїй більшості національні заявники і власники прав психологічно неготові займатися пошуком інвесторів і зацікавлених виробників.

Фактично відсутня державна підтримка винахідницької діяльності. Скасовано пільги щодо оподаткування, що діяли в період 1993-95 рр. для підприємств, які використовували запатентовані продукти і технології. Зруйновано стару систему заохочення науково-технічної творчості на виробництві та у галузевих науково-дослідних установах. Внаслідок цього в переважній більшості підприємств та наукових організацій винахідницька діяльність повністю припинилась. Діяльність Товариства винахідників і раціоналізаторів України фактично призупинилася, а регіональні Центри науково-технічної і економічної інформації поки що не в змозі перебрати на себе функції сприяння винахідникам на місцевому рівні, у тому числі оформлення заявок та розповсюдження патентної інформації. Це, не в останню чергу, відбувається через відсутність фінансування і кваліфікованих кадрів. За період 1996-2000 рр. кількість винаходів на душу населення в Україні була приблизно в 7-10 разів меншою, ніж в США.

Останнім часом ініціативу щодо захисту в Україні прав інтелектуальної власності перебирають на себе іноземні неурядові організації. Ця активність свідчить про їхню реальну зацікавленість у доступі на український внутрішній ринок. Тому вони часто відкрито лобіюють інтереси певних зарубіжних виробничих чи торговельних корпорацій. Досить наочним прикладом є потужний зовнішній тиск на Україну з приводу регулювання виробництва і розповсюдження оптичних дисків для лазерних систем зчитування. Разом з тим, майже непомітна реальна допомога неурядових організацій у формі навчання та підвищення кваліфікації українських спеціалістів, безоплатної поставки апаратури і обладнання для виявлення і реєстрації піратських і контрафактних товарів тощо.

Отже, становище в патентно-ліцензійній сфері свідчить про вельми несприятливі умови для розвитку інноваційної діяльності. Існує реальна загроза вичерпання найближчим часом економічного потенціалу зареєстрованих належним чином патентів і винаходів. Вступ України до СОТ, приєднання до низки інших міжнародних угод можуть створити правові колізії, які зроблять проблематичним подальший розвиток високих технологій в країні. Тому необхідна активна державна регулююча та стимулююча політика у сфері охорони прав інтелектуальної, особливо промислової, власності, яка була б спрямована на заохочення не тільки отримання нового науково-технічного результату, а й на стимулювання його ефективного інноваційного впровадження у вітчизняному виробництві.

Фактичні інноваційні процеси в промисловості. Стан інноваційної діяльності промислових підприємств є своєрідним поєднанням наслідків розвитку патентно-ліцензійної діяльності, з одного боку, та особливостей економічного становища підприємств - з іншого. Статистичні дані про впровадження інновацій в промисловості дозволяють зробити висновок, що частка підприємств, які впроваджують інновації, різко зменшилася і в останні роки становить менше однієї шостої загальної кількості підприємств. В 1994-2000 роках в промисловості країни у 1,8 раза зменшилась частка інноваційно активних підприємств.

Проведене Держкомстатом опитування показало, що серед головних причин негативних тенденцій у цій сфері називають: тривалий спад промислового виробництва, відсутність власних коштів на інновації при дорожнечі кредитів, розукрупнення підприємств в процесі приватизації, що в багатьох випадках супроводжувалося руйнуванням інноваційної інфраструктури, незацікавленість нових власників, в тому числі іноземних, у впровадженні інновацій, спрямованих на модернізацію матеріально-технічної бази виробництва. В 2001 р. питома вага власних коштів серед джерел фінансування інноваційної діяльності склала майже 84%, лише 6% становили кредити, 3% - кошти іноземних інвесторів, 2,9% - кошти державного бюджету, 1,8% - кошти вітчизняних інвесторів, 1,2% - кошти позабюджетних фондів і 0,1% - кошти місцевих бюджетів.

Відтак, незважаючи на проголошення інноваційної моделі економічного зростання, інноваційно-технологічна складова у забезпеченні глобальної конкурентоздатності української економі-

ки залишається без реальної уваги нашого уряду. З огляду на наведений у даному кейсі матеріал, такий стан речей може послаблювати економічну безпеку держави, зумовлювати подальшу втрату конкурентних позицій на світових ринках. Тому конче необхідно здійснити кардинальну модернізацію української інноваційної політики. Зокрема, можна звернути увагу на необхідність здійснення таких управлінських заходів, які дозволять:

- визначити реалістичні пріоритети промислового розвитку України на державному рівні;
- визначити державні пріоритети для утримання та розвитку конкурентоспроможності України на світових ринках;
- створити ефективну систему програмно-цільового управління для реалізації визначених державних пріоритетів промислової політики;
- проводити прагматичну промислову політику, жорстко спрямовану на ефективність кінцевого результату державних програм;
- запровадити ефективну систему економічних стимулів для учасників державних програм інноваційно-технологічного розвитку;
- створити державну контрактну систему для ефективного розподілення бюджетних коштів на цілі технологічної політики;
- створити законодавчу та інституційну бази для державної підтримки ефективних "лідерів" структурних змін;
- вдосконалити систему охорони прав промислової власності з посиленням економічних стимулів для українських винахідників та інноваторів, що впроваджують свої розробки у виробництво;
- розробити дієві нормативні, інституційні та інфраструктурні заходи щодо підтримки розвитку малого інноваційно-технологічного венчурного бізнесу.

Ефективним інструментом модернізації української інноваційної політики у напрямку підвищення глобальної конкурентоспроможності нашої економіки може стати реалізація нещодавно затвердженого Президентом України Закону "Про інноваційну діяльність", текст якого наведено у додатку.

ДОДАТОК

Закон України "Про інноваційну діяльність" (№ 40-IV від 04.07.2002)

Цей Закон визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямований на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом.

Згідно із цим Законом державну підтримку одержують суб'єкти господарювання всіх форм власності, що реалізують в Україні інноваційні проекти, і підприємства всіх форм власності, які мають статус інноваційних.

Розділ I ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

1. У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

інновації - новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентноздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери;

інноваційна діяльність - діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентноздатних товарів і послуг;

інноваційний продукт - результат науково-дослідної і (або) дослідно-конструкторської розробки, що відповідає вимогам, встановленим цим Законом;

інноваційна продукція - нові конкурентноздатні товари чи послуги, що відповідають вимогам, встановленим цим Законом;

інноваційний проект - комплект документів, що визначає процедуру і комплекс усіх необхідних заходів (у тому числі інвестиційних) щодо створення і реалізації інноваційного продукту і (або) інноваційної продукції;

пріоритетний інноваційний проект - інноваційний проект, що належить до одного з пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, затверджених Верховною Радою України;

інноваційне підприємство (інноваційний центр, технопарк, технополіс, інноваційний бізнес-інкубатор тощо) - підприємство (об'єднання підприємств), що розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти і (або) продукцію чи послуги, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70 відсотків його загального обсягу продукції і (або) послуг;

інноваційна інфраструктура - сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо).

Стаття 2. Законодавство України у сфері інноваційної діяльності

1. Законодавство України у сфері інноваційної діяльності базується на Конституції України (254к/96-вр) і складається із законів України "Про інвестиційну діяльність" (1560-12), "Про наукову і науково-технічну діяльність" (1977-12), "Про наукову і науково-технічну експертизу" (51/95-вр), "Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків" (991-14), "Про спеціальну економічну зону "Яворів" (402-14), цього Закону та інших законодавчих актів, що регулюють суспільні відносини у цій сфері.

Стаття 3. Мета і принципи державної інноваційної політики

1. Головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції.

2. Основними принципами державної інноваційної політики є:

- орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки України;
- визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку;
- формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності;
- створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу;
- забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності;
- ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, підтримка підприємництва у науково-виробничій сфері;
- здійснення заходів на підтримку міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок;
- фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності;
- сприяння розвитку інноваційної інфраструктури;
- інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності;
- підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності.

Стаття 4. Об'єкти інноваційної діяльності

1. Об'єктами інноваційної діяльності є:

- інноваційні програми і проекти;
- нові знання та інтелектуальні продукти;
- виробниче обладнання та процеси;
- інфраструктура виробництва і підприємництва;
- організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру і якість виробництва і (або) соціальної сфери;
- сировинні ресурси, засоби їх видобування і переробки;
- товарна продукція;
- механізми формування споживчого ринку і збуту товарної продукції.

Стаття 5. Суб'єкти інноваційної діяльності

1. Суб'єктами інноваційної діяльності можуть бути фізичні і (або) юридичні особи України, фізичні і (або) юридичні особи іноземних держав, особи без громадянства, об'єднання цих осіб, які провадять в Україні інноваційну діяльність і (або) залучають майнові та інтелектуальні цінності, вкладають власні чи запозичені кошти в реалізацію в Україні інноваційних проектів.

Розділ II

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 6. Державне регулювання інноваційної діяльності

1. Державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється шляхом:

- визначення і підтримки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності державного, галузевого, регіонального і місцевого рівнів;
- формування і реалізації державних, галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм;
- створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності;
- захисту прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності;
- фінансової підтримки виконання інноваційних проектів;
- стимулювання комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ, що кредитують виконання інноваційних проектів;
- встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності;
- підтримки функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури.

Стаття 7. Повноваження Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування у сфері інноваційної діяльності

1. Верховна Рада України визначає єдину державну політику у сфері інноваційної діяльності, а саме:

- створює законодавчу базу для сфери інноваційної діяльності;
- затверджує пріоритетні напрями інноваційної діяльності як окрему загальнодержавну програму або у складі Програми діяльності Кабінету Міністрів України, загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального розвитку, охорони довкілля;
- в межах Державного бюджету України визначає обсяг асигнувань для фінансової підтримки інноваційної діяльності.

2. Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні і районні ради відповідно до їх компетенції:

- затверджують регіональні інноваційні програми, що кредитуються з бюджету Автономної Республіки Крим, обласних і районних бюджетів;
- визначають кошти бюджету Автономної Республіки Крим, обласних і районних бюджетів для фінансової підтримки регіональних інноваційних програм і доручають Раді міністрів Автономної Республіки Крим, делегують повноваження обласним і районним державним адміністраціям фінансування регіональних інноваційних програм через державні інноваційні фінансово-кредитні установи (їх регіональні відділення) у межах виділених у цих бюджетах коштів;
- контролюють фінансування регіональних інноваційних програм за кошти бюджету Автономної Республіки Крим, обласних і районних бюджетів.

3. Представницькі органи місцевого самоврядування - сільські, селищні, міські ради відповідно до їх компетенції:

- затверджують місцеві інноваційні програми;
- у межах коштів бюджету розвитку визначають кошти місцевих бюджетів для фінансової підтримки місцевих інноваційних програм;
- створюють комунальні інноваційні фінансово-кредитні установи для фінансової підтримки місцевих інноваційних програм за кошти місцевих бюджетів, затверджують їх статuti чи положення про них, підпорядковують їх своїм виконавчим органам;

- доручають своїм виконавчим органам фінансування місцевих інноваційних програм за рахунок коштів місцевого бюджету через державні інноваційні фінансово-кредитні установи (їх регіональні відділення) або через комунальні інноваційні фінансово-кредитні установи;
- затверджують порядок формування і використання коштів комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ;
- контролюють фінансування місцевих інноваційних програм за кошти місцевого бюджету через державні інноваційні фінансово-кредитні установи (їх регіональні відділення);
- контролюють діяльність комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ.

Стаття 8. Повноваження Кабінету Міністрів України у сфері інноваційної діяльності

1. Кабінет Міністрів України:

- здійснює державне управління та забезпечує реалізацію державної політики у сфері інноваційної діяльності;
- готує та подає Верховній Раді України пропозиції щодо пріоритетних напрямів інноваційної діяльності як окрему загальнодержавну програму або в рамках Програми діяльності Кабінету Міністрів України, загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля;
- здійснює заходи щодо реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності;
- сприяє створенню ефективної інфраструктури у сфері інноваційної діяльності;
- створює спеціалізовані державні інноваційні фінансово-кредитні установи для фінансової підтримки інноваційних програм і проектів, затверджує їх статuti чи положення про них, підпорядковує ці установи спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності;
- готує та подає Верховній Раді України як складову частину проекту закону про Державний бюджет України на відповідний рік пропозиції щодо обсягів бюджетних коштів для фінансової підтримки виконання інноваційних проектів через спеціалізовані державні інноваційні фінансово-кредитні установи;
- затверджує положення про порядок державної реєстрації інноваційних проектів і ведення Державного реєстру інноваційних проектів;
- інформує Верховну Раду України про виконання інноваційних проектів, які кредитувалися за кошти Державного бюджету України, і про повернення до бюджету наданих раніше кредитів.

Стаття 9. Повноваження спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності та інших центральних органів виконавчої влади

1. Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності:

- здійснює заходи щодо проведення єдиної науково-технічної та інноваційної політики;
- готує і подає Кабінету Міністрів України пропозиції щодо пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, державних інноваційних програм і щодо необхідних обсягів бюджетних коштів для їх кредитування;
- координує роботу у сфері інноваційної діяльності інших центральних органів виконавчої влади;
- визначає свій окремий підрозділ для кваліфікування інноваційних проектів з метою їх державної реєстрації;
- здійснює державну реєстрацію інноваційних проектів і веде Державний реєстр інноваційних проектів;
- готує і подає Кабінету Міністрів України пропозиції щодо створення спеціалізованих державних інноваційних фінансово-кредитних установ для фінансової підтримки інноваційних програм і проектів, розробляє статuti чи положення про ці установи;

- затверджує порядок формування і використання коштів підпорядкованих йому спеціалізованих державних інноваційних фінансово-кредитних установ і контролює їх діяльність;
- доручає державним інноваційним фінансово-кредитним установам здійснення конкурсного відбору пріоритетних інноваційних проектів і здійснення фінансової підтримки цих проектів у межах коштів, передбачених законом про Державний бюджет України на відповідний рік;
- організовує підвищення кваліфікації спеціалістів у сфері інноваційної діяльності.

2. Центральні органи виконавчої влади:

- здійснюють підготовку пропозицій щодо реалізації інноваційної політики у відповідній галузі економіки, створюють організаційно-економічні механізми підтримки її реалізації;
- доручають державним інноваційним фінансово-кредитним установам здійснення конкурсного відбору пріоритетних інноваційних проектів із пріоритетних галузевих напрямів інноваційної діяльності і здійснення фінансової підтримки цих проектів у межах коштів, передбачених законом про Державний бюджет України на відповідний рік.

Стаття 10. Повноваження Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів місцевого самоврядування у сфері інноваційної діяльності

1. Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації (у межах делегованих їм органами місцевого самоврядування повноважень) відповідно до їх компетенції:

- розробляють проекти регіональних інноваційних програм і подають їх для затвердження відповідно Верховній Раді Автономної Республіки Крим, обласним і районним радам;
- вживають заходів щодо виконання регіональних інноваційних програм;
- сприяють інноваційній діяльності у своєму регіоні і створенню сучасної інфраструктури у цій сфері;
- залучають підприємства, установи і організації, розташовані на підпорядкованій їм території, за їх згодою, до розв'язання проблем інноваційного розвитку регіонів;
- доручають державним інноваційним фінансово-кредитним установам (їх регіональним відділенням) проведення конкурсного відбору інноваційних проектів регіональних інноваційних програм і здійснення їх фінансової підтримки у межах коштів, передбачених у бюджеті Автономної Республіки Крим і обласних та районних бюджетах;
- подають пропозиції спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності стосовно включення інноваційних проектів за регіональними програмами до державних програм і їх фінансування шляхом кредитування із державного бюджету.

2. Виконавчі органи місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції:

- розробляють проекти місцевих інноваційних програм і подають їх для затвердження відповідним місцевим радам;
- вживають заходів щодо виконання місцевих інноваційних програм;
- залучають підприємства, установи і організації, розташовані на підпорядкованій їм території, за їх згодою, до розв'язання проблем інноваційного розвитку населених пунктів;
- доручають державним інноваційним фінансово-кредитним установам (їх регіональним відділенням) або комунальним інноваційним фінансово-кредитним установам проведення конкурсного відбору інноваційних проектів місцевих інноваційних програм і здійснення фінансової підтримки цих проектів у межах коштів, передбачених у відповідному місцевому бюджеті;
- готують і подають відповідним місцевим радам пропозиції щодо створення комунальних спеціалізованих інноваційних фінансово-кредитних установ для фінансової підтримки місцевих інноваційних програм;
- подають пропозиції спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності стосовно включення інноваційних проектів за місцевими програмами до державних програм і їх фінансування шляхом кредитування із державного бюджету через державні інноваційні фінансово-кредитні установи.

Стаття 11. Державний контроль у сфері інноваційної діяльності

1. Державний контроль у сфері інноваційної діяльності здійснюється для забезпечення дотримання всіма її суб'єктами вимог законодавства щодо інноваційної діяльності.
2. Державний контроль у сфері інноваційної діяльності здійснюється:
  - а) спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності;
  - б) Верховною Радою Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування у межах їх повноважень;
  - в) щодо визначених статтями розділу V цього Закону особливостей оподаткування - Державною податковою адміністрацією України.

Розділ III**ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ, ПРОДУКТІВ І ПРОДУКЦІЇ,
ІННОВАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ
ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ****Стаття 12. Інноваційний проект**

1. Інноваційним визнається проект, яким передбачаються розробка, виробництво і реалізація інноваційного продукту і (або) інноваційної продукції, що відповідають вимогам статей 14 і 15 цього Закону.
2. Передбачена цим Законом державна підтримка реалізації інноваційного проекту надається за умови його державної реєстрації.
3. Державна реєстрація інноваційного проекту здійснюється за ініціативою суб'єкта інноваційної діяльності відповідно до положень статті 13 цього Закону.

Стаття 13. Державна реєстрація інноваційних проектів

1. Державна реєстрація інноваційних проектів здійснюється у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.
2. Державну реєстрацію інноваційних проектів здійснює, за поданням суб'єктів інноваційної діяльності, спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності. Цей орган веде Державний реєстр інноваційних проектів.
3. Необхідною умовою занесення проекту до Державного реєстру інноваційних проектів є його кваліфікування. Для кваліфікування інноваційних проектів спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності визначає окремий підрозділ (далі - Установа).
4. Установа може мати регіональні відділення в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві і Севастополі.
5. Установа для кваліфікування інноваційних проектів організує проведення експертизи прийнятих до розгляду проектів. Експертиза при кваліфікуванні інноваційних проектів виконується за рахунок коштів суб'єктів інноваційної діяльності, які заявляють проекти на державну реєстрацію, і відповідно до Закону України "Про наукову і науково-технічну експертизу" (51/95-вр).
6. Проекти, що визнані за результатами експертизи інноваційними, заносяться спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності до Державного реєстру інноваційних проектів.

Інноваційні проекти з пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, затверджених Верховною Радою України, визнаються Установою пріоритетними інноваційними проектами.

7. Інформація про занесення інноваційного проекту до Державного реєстру інноваційних проектів публікується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності у його бюлетені.

8. Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності видає суб'єкту інноваційної діяльності свідоцтво про державну реєстрацію інноваційного проекту. Форма свідоцтва затверджується Кабінетом Міністрів України.

9. Свідоцтво про державну реєстрацію інноваційного проекту є чинним протягом трьох років від дати його видачі. Після завершення цього строку державна реєстрація інноваційного проекту і відповідний запис у Державному реєстрі інноваційних проектів анулюються. Інформація про це публікується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності у його бюлетені.

10. Державна реєстрація інноваційного проекту не передбачає будь-яких зобов'язань щодо бюджетного кредитування його виконання чи іншої державної фінансової підтримки.

11. Строк розгляду Установою проекту, поданого для державної реєстрації як інноваційного, не повинен перевищувати шість місяців від дати його прийняття.

12. Особливості експертизи і державної реєстрації інноваційних проектів, на які поширюються положення Закону України "Про державну таємницю" (3855-12), визначаються спеціальним Положенням.

13. У разі незгоди суб'єкта інноваційної діяльності чи будь-якої іншої фізичної або юридичної особи з рішенням щодо кваліфікації інноваційного проекту і (або) з його державною реєстрацією ці акти можуть бути оскаржені до суду (господарського суду).

14. Установа несе відповідальність за повноту і достовірність експертизи і за збереження конфіденційної інформації, пов'язаної з інноваційними проектами.

15. Неправомірні кваліфікація і державна реєстрація проекту як інноваційного тягнуть за собою відповідальність згідно із законом.

16. Правопорушеннями при кваліфікуванні і державній реєстрації інноваційних проектів вважаються:

- а) прийняття рішення про кваліфікування інноваційного проекту і його державну реєстрацію без проведення експертизи;
- б) фальсифікація висновків експертизи;
- в) вчинення дій, що перешкоджають проведенню експертизи;
- г) умисне примушування або створення для експертів чи експертних комісій обставин, які зумовлюють необ'єктивне проведення експертизи;
- д) переслідування експертів за підготовлені ними висновки, несприятливі для тієї чи іншої особи чи організації;
- е) залучення до експертизи посадових осіб та фахівців, безпосередньо заінтересованих у результатах експертизи;
- є) розголошення конфіденційної інформації, пов'язаної з розглядуваними інноваційними проектами.

Стаття 14. Інноваційний продукт

1. Інноваційний продукт є результатом виконання інноваційного проекту і науково-дослідною і (або) дослідно-конструкторською розробкою нової технології (в тому числі - інформаційної) чи продукції з виготовленням експериментального зразка чи дослідної партії і відповідає таким вимогам:

- а) він є реалізацією (впровадженням) об'єкта інтелектуальної власності (винаходу, корисної моделі, промислового зразка, топографії інтегральної мікросхеми, селекційного досягнення тощо), на які виробник продукту має державні охоронні документи (патенти, свідоцтва) чи одержані від власників цих об'єктів інтелектуальної власності ліцензії, або реалізацією (впровадженням) відкриттів. При цьому використаний об'єкт інтелектуальної власності має бути визначальним для даного продукту;
- б) розробка продукту підвищує вітчизняний науково-технічний і технологічний рівень;
- в) в Україні цей продукт вироблено (буде вироблено) вперше, або якщо не вперше, то порівняно з іншим аналогічним продуктом, представленим на ринку, він є конкурентноздатним і має суттєво вищі техніко-економічні показники.

2. Рішення про кваліфікування продукту інноваційним приймає Установа чи її регіональне відділення за результатами експертизи.

Стаття 15. Інноваційна продукція

1. Інноваційною може бути визнана продукція, яка відповідає таким вимогам:

- а) вона є результатом виконання інноваційного проекту;
- б) така продукція виробляється (буде вироблена) в Україні вперше, або якщо не вперше, то порівняно з іншою аналогічною продукцією, представленою на ринку, є конкурентоздатною і має суттєво вищі техніко-економічні показники.

2. Інноваційна продукція може бути результатом тиражування чи застосування інноваційного продукту.

3. Інноваційною продукцією може бути визнано інноваційний продукт, якщо він не призначений для тиражування.

4. Рішення про кваліфікування продукції інноваційною приймає Установа чи її регіональне відділення за результатами експертизи.

Стаття 16. Інноваційні підприємства

1. Інноваційним підприємством визнається підприємство (об'єднання підприємств) будь-якої форми власності, якщо більше ніж 70 відсотків обсягу його продукції (у грошовому вимірі) за звітний податковий період є інноваційні продукти і (або) інноваційна продукція.

2. Інноваційне підприємство може функціонувати у вигляді інноваційного центру, бізнес-інкубатора, технополісу, технопарку тощо.

3. Статус підприємства як інноваційного дає йому право на пільги, визначені частинами четвертою і п'ятою статті 21 цього Закону. Оподаткування інноваційного підприємства при реалізації ним інноваційних проектів здійснюється на тих самих умовах, що і всіх інших суб'єктів інноваційної діяльності, визначених частинами першою, другою і третьою статті 21 цього Закону.

Розділ IV ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 17. Види фінансової підтримки інноваційної діяльності

1. Суб'єктам інноваційної діяльності для виконання ними інноваційних проектів може бути надана фінансова підтримка шляхом:

- а) повного безвідсоткового кредитування (на умовах інфляційної індексації) пріоритетних інноваційних проектів за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів бюджету Автономної Республіки Крим та коштів місцевих бюджетів;
- б) часткового (до 50%) безвідсоткового кредитування (на умовах інфляційної індексації) інноваційних проектів за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів бюджету Автономної Республіки Крим та коштів місцевих бюджетів за умови залучення до фінансування проекту решти необхідних коштів виконавця проекту і (або) інших суб'єктів інноваційної діяльності;
- в) повної чи часткової компенсації (за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів бюджету Автономної Республіки Крим та коштів місцевих бюджетів) відсотків, сплачуваних суб'єктами інноваційної діяльності комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних проектів;
- г) надання державних гарантій комерційним банкам, що здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проектів;
- д) майнового страхування реалізації інноваційних проектів у страховиків відповідно до Закону України "Про страхування" (85/96-вр).

2. Фінансова підтримка інноваційної діяльності за рахунок Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів надається у межах коштів, передбачених відповідними бюджетами.

Стаття 18. Джерела фінансування інноваційної діяльності

1. Джерелами фінансової підтримки інноваційної діяльності є:

- а) кошти Державного бюджету України;
- б) кошти місцевих бюджетів і кошти бюджету Автономної Республіки Крим;
- в) власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ;
- г) власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності;
- д) кошти (інвестиції) будь-яких фізичних і юридичних осіб;
- е) інші джерела, не заборонені законодавством України.

Стаття 19. Державні інноваційні фінансово-кредитні установи

1. Для здійснення фінансової підтримки інноваційної діяльності суб'єктів господарювання різних форм власності Кабінет Міністрів України за поданням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності створює спеціалізовані державні небанківські інноваційні фінансово-кредитні установи.

2. Державна інноваційна фінансово-кредитна установа підпорядковується спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності і діє на основі Положення (Статуту), що затверджується Кабінетом Міністрів України.

3. Кошти Державної інноваційної фінансово-кредитної установи формуються за рахунок коштів Державного бюджету України, визначених законом про Державний бюджет України на відповідний рік, залучених згідно з чинним законодавством вітчизняних та іноземних інвестицій юридичних та фізичних осіб, добровільних внесків юридичних та фізичних осіб, від власної чи спільної фінансово-господарської діяльності та інших джерел, не заборонених законодавством України.

4. Державна інноваційна фінансово-кредитна установа за рахунок коштів Державного бюджету України може надавати суб'єктам інноваційної діяльності для реалізації ними інноваційних проєктів фінансову підтримку, види якої передбачені статтею 17 цього Закону.

Кошти від повернення виданих Державною інноваційною фінансово-кредитною установою суб'єктам інноваційної діяльності кредитів за рахунок коштів Державного бюджету України зараховуються до спеціального фонду Державного бюджету України і використовуються для надання фінансової інноваційної підтримки, якщо законом про Державний бюджет України не встановлено інше.

Кошти Державної інноваційної фінансово-кредитної установи, одержані нею з бюджету Автономної Республіки Крим чи із обласних і районних бюджетів відповідно до абзацу шостого частини першої статті 10 цього Закону, витрачаються нею виключно для фінансування відповідних регіональних чи місцевих інноваційних програм і проєктів.

Кошти Державної інноваційної фінансово-кредитної установи, що формуються за рахунок добровільних внесків юридичних та фізичних осіб, від власної чи спільної фінансово-господарської діяльності та інших джерел, не заборонених законодавством України, можуть витрачатися нею як на всі перераховані у статті 17 цього Закону види інвестування інноваційної діяльності, так і на інші види інвестування, передбачені Положенням (Статутом).

5. Для отримання фінансової підтримки суб'єкти інноваційної діяльності, інноваційні проєкти яких занесені до Державного реєстру інноваційних проєктів, подають до Державної інноваційної фінансово-кредитної установи (її регіональних відділень) інноваційні проєкти та всі необхідні документи, перелік яких визначається нею.

6. Державна інноваційна фінансово-кредитна установа організовує на конкурсних засадах у порядку, що визначається спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності, відбір інноваційних проєктів для їх фінансової підтримки. Конкурсні відбори інноваційних проєктів здійснюються на засадах прозорості, відкритості, гласності.

7. Суб'єкт інноваційної діяльності, інноваційний проект якого пройшов конкурсний відбір, залежно від встановленого конкурсною процедурою рейтингу може отримати від Державної інноваційної фінансово-кредитної установи один чи кілька передбачених статтею 17 цього Закону видів фінансової підтримки.

8. Фінансова підтримка Державною інноваційною фінансово-кредитною установою інноваційних проектів шляхом надання кредитів чи передавання майна у лізинг здійснюється за умови наявності гарантій повернення коштів у вигляді застави майна, договору страхування, банківської гарантії, договору поруки тощо.

9. Державна інноваційна фінансово-кредитна установа здійснює супроводження реалізації інноваційних проектів, які нею фінансуються, та контролює цільове використання суб'єктами інноваційної діяльності наданих нею коштів.

10. Фінансова підтримка реалізації інноваційних проектів може надаватися Державною інноваційною фінансово-кредитною установою у формі послідовних траншів за результатами контролю ходу виконання проектів.

11. Державна інноваційна фінансово-кредитна установа подає у засобах масової інформації щорічний звіт про фінансування нею інноваційних проектів та результатів їх виконання, а також періодично інформує громадськість про:

- результати конкурсного відбору інноваційних проектів для державної фінансової підтримки і вид наданої фінансової підтримки;

• результати контролю виконання фінансованих інноваційних проектів

• завершені інноваційні проекти та проекти, яким продовжені терміни їх реалізації із зазначенням причин;

- повернення раніше наданих кредитів.

Інформування щодо інноваційних проектів, на які поширюються положення Закону України "Про державну таємницю" (3855-12), здійснюється з урахуванням цього Закону.

Стаття 20. Комунальні інноваційні фінансово-кредитні установи

1. Для здійснення фінансової підтримки місцевих інноваційних програм органи місцевого самоврядування можуть створювати комунальні спеціалізовані небанківські інноваційні фінансово-кредитні установи і підпорядковувати їх виконавчим органам місцевого самоврядування.

2. Комунальні інноваційні фінансово-кредитні установи діють на основі положень (статутів) про них, що розробляються і затверджуються органами місцевого самоврядування.

3. Кошти комунальної інноваційної фінансово-кредитної установи формуються за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету, залучених вітчизняних та іноземних інвестицій юридичних та фізичних осіб, добровільних внесків юридичних та фізичних осіб, власної чи спільної фінансово-господарської діяльності та інших джерел, не заборонених законодавством України.

4. Комунальна інноваційна фінансово-кредитна установа за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету може надавати суб'єктам інноваційної діяльності для реалізації ними інноваційних проектів фінансову підтримку, види якої передбачені статтею 17 цього Закону.

Кошти комунальної інноваційної фінансово-кредитної установи, що формуються за рахунок залучених вітчизняних та іноземних інвестицій фізичних і юридичних осіб, добровільних внесків юридичних та фізичних осіб, від власної чи спільної фінансово-господарської діяльності та інших джерел, не заборонених законодавством України, можуть витратитися нею як на всі перераховані у статті 17 цього Закону види інвестування інноваційної діяльності, так і на інші види інвестування, передбачені Положенням (Статутом).

5. Для отримання фінансової підтримки суб'єкти інноваційної діяльності, інноваційні проекти яких занесені до Державного реєстру інноваційних проектів, подають до комунальної інноваційної фінансово-кредитної установи інноваційні проекти та всі необхідні документи, перелік яких визначається цією установою.

6. Комунальна інноваційна фінансово-кредитна установа організовує конкурсний відбір інноваційних проектів для їх фінансової підтримки. Конкурсні відбори інноваційних проектів здійснюються на засадах прозорості, відкритості, гласності.

7. Суб'єкт інноваційної діяльності, інноваційний проект якого пройшов конкурсний відбір, залежно від встановленого конкурсною процедурою рейтингу може отримати від комунальної інноваційної фінансово-кредитної установи один чи кілька передбачених статтею 17 цього Закону видів фінансової підтримки.

8. Фінансова підтримка комунальною інноваційною фінансово-кредитною установою інноваційних проектів шляхом надання кредитів чи передавання майна у лізинг здійснюється за умови наявності гарантій повернення коштів у вигляді застави майна, договору страхування, банківської гарантії, договору поруки тощо.

9. Комунальна інноваційна фінансово-кредитна установа здійснює супроводження реалізації інноваційних проектів, які нею фінансуються, та контролює цільове використання суб'єктами інноваційної діяльності наданих нею коштів.

10. Фінансова підтримка реалізації інноваційних проектів може надаватися комунальною інноваційною фінансово-кредитною установою у формі послідовних траншів за результатами контролю ходу виконання проектів.

11. Комунальна інноваційна фінансово-кредитна установа подає у місцевих засобах масової інформації щорічний звіт щодо профінансованих нею інноваційних проектів та результатів їх виконання, а також періодично інформує громадськість про:

- результати конкурсного відбору інноваційних проектів для фінансової підтримки і вид наданої фінансової підтримки;
- результати контролю виконання фінансованих інноваційних проектів;
- завершені інноваційні проекти та проекти, яким продовжені терміни їх реалізації із зазначенням причин;
- повернення раніше наданих кредитів.

Інформування щодо інноваційних проектів, на які поширюються положення Закону України "Про державну таємницю" (3855-12), здійснюється з урахуванням цього Закону.

Розділ V

ОСОБЛИВОСТІ В ОПОДАТКУВАННІ ТА МИТНОМУ РЕГУЛЮВАННІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 21. Особливості в оподаткуванні інноваційної діяльності

1. Впродовж строку чинності свідоцтва про державну реєстрацію інноваційного проекту і за умови, що виконання проекту розпочато не пізніше вісімнадцяти місяців від дати його державної реєстрації, оподаткування об'єктів інноваційної діяльності здійснюється у порядку, за яким 50 відсотків податку на додану вартість по операціях з продажу товарів (виконання робіт, надання послуг), пов'язаних з виконанням інноваційних проектів, і 50 відсотків податку на прибуток, одержаний від виконання цих проектів, залишаються у розпорядженні платника податків, зараховуються на його спеціальний рахунок і використовуються ним виключно на фінансування інноваційної, науково-технічної діяльності і розширення власних науково-технологічних і дослідно-експериментальних баз.

2. Визначене частиною першою цієї статті пільгове оподаткування реалізується за умови, що суб'єкт інноваційної діяльності про початок реалізації інноваційного проекту у місячний строк повідомляє відповідний орган Державної податкової адміністрації і по всіх господарських операціях, пов'язаних з виконанням інноваційного проекту, веде окремий бухгалтерський облік.

3. Кошти у розмірі 50 відсотків податку на додану вартість і податку на прибуток, що залишаються у розпорядженні платника податків згідно з положеннями частини першої цієї статті і не використані протягом строку пільгового оподаткування і дванадцяти місяців після нього, підлягають зарахуванню до Державного бюджету України.

4. Інноваційним підприємствам дозволяється прискорена амортизація основних фондів і встановлюється щорічна двадцятивідсоткова норма прискореної амортизації основних фондів групи 3. При цьому амортизація основних фондів групи 3 проводиться до досягнення балансовою вартістю групи нульового значення.
5. Інноваційні підприємства сплачують земельний податок за ставкою у розмірі 50 відсотків діючої ставки оподаткування.

Стаття 22. Особливості митного регулювання інноваційної діяльності

1. Необхідні для виконання пріоритетного інноваційного проекту, яким передбачається випуск інноваційного продукту, щодо якого прийнята постанова Кабінету Міністрів України про його особливу важливість, сировина, устаткування, обладнання, комплектуючі та інші товари (крім підакцизних товарів), які не виробляються в Україні або виробляються, але не відповідають вимогам проекту, при ввезенні в Україну протягом строку чинності свідоцтва про державну реєстрацію інноваційного проекту звільняються від сплати ввізного мита та податку на додану вартість.

Номенклатура та обсяги ввезення сировини, матеріалів, устаткування, обладнання, комплектуючих та інших товарів мають бути визначені в інноваційному проекті перед його державною реєстрацією.

2. У разі використання сировини, матеріалів, устаткування, обладнання, комплектуючих та інших товарів, ввезених в Україну без сплати ввізного мита та податку на додану вартість згідно з положеннями частини першої цієї статті, не для потреб виконання інноваційного проекту ввізне мито та податок на додану вартість сплачуються до бюджету в повному обсязі. При цьому платник податку зобов'язаний збільшити податкові зобов'язання за наслідками податкового періоду, в якому відбулося таке порушення, на суму ввізного мита і податку на додану вартість, що мали бути сплачені при ввезенні на митну територію таких товарів, а також сплатити пеню, нараховану на суму податків, виходячи із 120 відсотків облікової ставки Національного банку України, що діяла на день збільшення податкового зобов'язання, за період їх нецільового використання.

3. Суб'єкти господарювання, митне регулювання діяльності яких здійснюється згідно з положеннями частини першої цієї статті, щоквартально складають та подають до органів митної служби за своїм місцезнаходженням звіти про використання ввезених ними сировини, матеріалів, устаткування, обладнання, комплектуючих та інших товарів.

Розділ VI

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 23. Міжнародні договори про співробітництво у сфері інноваційної діяльності

1. Якщо міжнародними договорами, учасником яких є Україна і згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, встановлені інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України у сфері інноваційної діяльності, застосовуються правила міжнародних договорів.

Розділ VII

ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування, крім частини третьої статті 16, статей 21 та 22, які набирають чинності з 1 січня 2003 року. Передбачені пунктом 3 розділу VII "Прикінцеві положення" зміни до законів України набирають чинності з 1 січня 2003 року.

2. Кабінету Міністрів України у шестимісячний строк з дня опублікування цього Закону привести свої нормативно-правові акти у відповідність з цим Законом і подати Верховній Раді України пропозиції щодо внесення відповідних змін до законів України.

3. Внести такі зміни до законів України:

- 1) частину другу статті 11 Закону України "Про інвестиційну діяльність" (1560-12) (Відомості Верховної Ради України, 1991 р., N 47, ст. 646) після слів "які потребують соціального захисту" доповнити словами "реалізації інноваційних проектів";
- 2) у Законі України "Про оподаткування прибутку підприємств" (334/94-вр) (Відомості Верховної Ради України, 1997 р., N 27, ст. 181; 1998 р., N 10, ст. 35, N 18, ст. 94; 1999 р., N 15, ст. 83, N 18, ст. 140, N 32, ст. 264, N 38, ст. 352, N 39, ст. 356; 2000 р., N 2, ст. 16, N 10, ст. 78, N 25, ст. 197, N 26, ст. 209, N 32, ст. 260, N 35, ст. 283; 2001 р., N 7, ст. 36, N 20, ст. 96, N 23, ст. 114; 2002 р., N 5, ст. 31):
  - підпункт 4.2.14 пункту 4.2 статті 4 викласти у такій редакції:
    - ❖ "4.2.14. Кошти, що надаються платнику податку - суб'єктові інноваційної діяльності спеціалізованими державними і комунальними інноваційними фінансово-кредитними установами відповідно до Закону України "Про інноваційну діяльність" (40-15) та у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України";
  - пункт 7.14 статті 7 викласти у такій редакції:
    - ❖ "7.14. Оподаткування прибутку суб'єктів інноваційної діяльності при реалізації ними інноваційних проектів, занесених до Державного реєстру інноваційних проектів, здійснюється з урахуванням особливостей, встановлених Законом України "Про інноваційну діяльність" (40-15);
  - пункт 22.5 статті 22 доповнити абзацом такого змісту:
    - ❖ "Встановити, що сплата податку на прибуток платниками податку - суб'єктами інноваційної діяльності і амортизація їх основних фондів здійснюються з урахуванням особливостей, встановлених Законом України "Про інноваційну діяльність" (40-15);
- 3) пункт 11.12 статті 11 Закону України "Про податок на додану вартість" (168/97-вр) (Відомості Верховної Ради України, 1997 р., N 21, ст. 156, N 51, ст. 305; 1999 р., N 15, ст. 83, N 18, ст. 140, N 32, ст. 264, N 38, ст. 352, N 39, ст. 356; 2000 р., N 2, ст. 16, N 10, ст. 78, N 25, ст. 197, N 26, ст. 209, N 32, ст. 260, N 35, ст. 283, N 38, ст. 318; 2001 р., N 7, ст. 36, N 20, ст. 96, N 23, ст. 114; 2002 р., N 5, ст. 31, N 33, ст. 238) доповнити абзацом такого змісту:
  - "Встановити, що сплата податку на додану вартість платниками податку - суб'єктами інноваційної діяльності здійснюється з урахуванням особливостей, встановлених Законом України "Про інноваційну діяльність" (40-15);
- 4) частину першу статті 12 Закону України "Про плату за землю" (2535-12) (Відомості Верховної Ради України, 1996 р., N 45, ст. 238; 1997 р., N 47, ст. 294; 1999 р., N 15, ст. 83, N 18, ст. 140, N 32, ст. 264, N 38, ст. 352, N 39, ст. 356; 2000 р., N 2, ст. 16, N 3, ст. 20, N 22, ст. 172, N 32, ст. 260, N 43, ст. 363, N 45, ст. 375, N 48, ст. 406; 2001 р., N 7, ст. 36, N 11, ст. 46, N 15, ст. 74, N 20, ст. 96, N 50, ст. 261; 2002 р., N 9, ст. 68, N 30, ст. 205) доповнити пунктом 24 такого змісту:
  - "24) інноваційні підприємства сплачують земельний податок з урахуванням особливостей, встановлених Законом України "Про інноваційну діяльність" (40-15);
- 5) статтю 19 Закону України "Про Єдиний митний тариф" (2097-12) (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., N 19, ст. 259; 1996 р., N 41, ст. 192; 1999 р., N 31, ст. 253; 2000 р., N 3, ст. 20, N 21, ст. 163, N 35, ст. 283, N 38, ст. 318, N 48, ст. 406; 2001 р., N 11, ст. 46, N 30, ст. 143, N 50, ст. 261; 2002 р., N 5, ст. 31, ст. 34, N 11, ст. 81, N 33, ст. 238) доповнити пунктом "у" такого змісту:
  - "у) необхідні для виконання пріоритетних інноваційних проектів, щодо яких прийняті постанови Кабінету Міністрів України про їх особливу важливість, сировина, устаткування, обладнання, комплектуючі та інші товари (крім підакцизних), які ввозяться на митну територію України відповідно до Закону України "Про інноваційну діяльність" (40-15).